ECHO

Radio-actualiteitenrubriek van de KRO

Stephan Göbel

ECHO was van 12 juni 1934 tot 1 oktober 1995 de radio-actualiteitenrubriek van de Katholieke Radio Omroep (KRO). In dit 61-jarige bestaan hebben ECHO en zijn voorgangers op de KRO-radio een veelheid aan redacties gekend. De werkwijze van elk team van radiojournalisten verschilde weer van de voorgaande, waarbij elke redactie zich aanpaste aan en reageerde op de omstandigheden, de tijdgeest en – hoe kan het ook anders – de nieuwsfeiten die in het betreffende tijdvak hun invloed deden gelden. De makers van ECHO waren zo verschillend als de samenleving en het publiek waarvoor het programma bestemd was. Orthodoxe katholieken, linkse wereldverbeteraars, maar ook bloedserieuze journalisten strevend naar objectiviteit en onafhankelijkheid, bliezen ECHO 61 jaar lang leven in.

De vraagstelling van dit artikel betreft de verschillen tussen de werkwijzen van de verschillende ECHO-redacties.¹ De bedoelingen die de journalisten met hun actualiteitenrubriek ECHO hadden – de filosofie van de redactie – veranderde door de jaren heen. In de ideologie van de redacties van ECHO zitten bepaalde tendensen. De centrale vraag is steeds: wat was het doel dat de redactie van ECHO voor ogen had bij het maken van de actualiteitenrubriek? Dit artikel behandelt de tijdvakken waarin de ECHO-filosofie zijn meest uitgesproken uitdrukking kreeg: de jaren zestig en zeventig. Een belangrijk onderdeel van de ECHO-filosofie is de vraag, in hoeverre ECHO een uitvloeisel was van de katholieke omroep, dan wel een eigenzinnig product van een onafhankelijke redactie. Ook deze vraag wil ik in dit artikel beantwoorden. Een derde lijn in dit artikel is het verband tussen de linkse bezieling van ECHO en die van BRANDPUNT in dit tijdvak.

Traditie en wakkere journalistiek

In de eerste jaren na de oprichting als zelfstandige omroeporganisatie in 1925 zond de KRO vooral katholieke missen, toespraken van bisschoppen en nu en dan een hoorspel uit. Naarmate meer zenduren voor de katholieke omroep beschikbaar kwamen, gingen radioreporters af en toe katholieke nieuws-

mededelingen voorlezen en werden de eerste reportages van evenementen uitgezonden.² Langzamerhand groeide de behoefte aan een meer regelmatige uitzending van katholiek nieuws. Een eigen, katholieke actualiteitenrubriek kreeg de KRO in 1934. Op dinsdagavond 12 juni ging de eerste uitzending van de *KRO-ACTUALITEITEN*, zoals de rubriek aanvankelijk heette, in de ether. Een jaar na de eerste experimenten, op 13 oktober 1935, ging de actualiteitenrubriek van de KRO echt van start, onder de naam *ACTUELE AETHERFLITSEN*, met drie uitzendingen per week. De pionier en geestelijke vader van deze katholieke actualiteitenrubriek was de welhaast legendarische radiojournalist Paul de Waart die, geassisteerd door Leon Povel, de rubriek tot het paradepaardje van de katholieke omroep maakte. Het waren voornamelijk katholieke onderwerpen die de tweekoppige redactie vóór de Tweede Wereldoorlog behandelde. De paters in het KRO-bestuur bepaalden of een onderwerp wel of niet door de redactie behandeld mocht worden.

De KRO en zijn actualiteitenrubriek dienden de bestendiging en behartiging van de belangen van het katholieke volksdeel. In de jaren direct na de oorlog werd de naam *ACTUELE AETHERFLITSEN* afgeschaft. De nieuwsrubriek, nu onder de naam *KRO-ACTUALITEITEN*, speelde een bescheiden rol in de programmering van de KRO. De uitzending van actualiteiten was evenals voor de oorlog dienstbaar aan het katholicisme. In 1954 volgde echter de transformatie van de *KRO-ACTUALITEITEN* tot een modern radioprogramma. De nieuwe eindredacteur Herman Fikkert veranderde de inhoud en de journalistieke formule van het actualiteitenprogramma ingrijpend. Bij de nieuwe opzet koos Fikkert een nieuwe naam: *ECHO* was geboren, met als ondertitel *Weerklank van het dagelijks gebeuren*.

Herman Fikkert zei in 1984 het volgende over de veranderingen die de KRO-actualiteitenrubriek onderging toen hij het roer overnam van De Waart:

'We maakten een rubriek met vaste uitzendtijden over dingen die in Nederland gebeurden. Het hoefde niet meer uitsluitend over katholieke zaken te gaan. Bovendien bouwden we die rubriek op uit korte reportages van zo'n drie à vier minuten waarin we zoveel mogelijk de mensen zelf aan het woord lieten. Het mocht nooit vervelend worden. Als er iets was dat hem niet interesseerde, wist de luisteraar: *zo meteen komt er weer wat anders*. Dat was volstrekt nieuw in die tijd en de KRO kwam er als eerste mee.'³

De opzet was de rubriek zo actueel mogelijk te laten zijn en een grotere diversiteit aan onderwerpen te brengen. Fikkert liet zijn redacteurs vrij in het kiezen en uitwerken van hun onderwerpen. Er waren weinig richtlijnen, de radiowetten werden door de redacteurs zelf opgesteld. De enige stelregels waren: hoor en wederhoor nastreven en katholieke organisaties met

Frans Stultiëns (l)
en Willem
Offenberg (r) van
het ECHO-team
Bron: KRO-Archief,
NAA Hilversum

voorrang aan bod laten komen. Alle reportages werden echter nog gewichtig en plechtig aan de luisteraars gepresenteerd, van een vlotte stijl was nog lang geen sprake. Diepgravende politieke analyses kwamen in deze jaren niet voor. De beroepspraktijk was nog steeds dienstbaar aan de katholieke zuil en het gezag dat van de vertegenwoordigers van die zuil uitging.

In de jaren vijftig en zestig veranderde de relatie tussen politiek en radio-journalistiek ingrijpend en ECHO draagt van die verandering duidelijke sporen. In januari 1952 zond de NCRV voor het eerst een kamerdebat live en integraal op de radio uit. Het was een experiment, omdat de politiek tot dan toe door de omroepen consequent genegeerd was. Debatten in de Eerste en Tweede Kamer waren niet spannend genoeg om op de radio uitgezonden te worden. Ook in de jaren zestig stelden journalisten zich meestal nog onderdanig op tegenover politici die zij voor de microfoon haalden. Van hen werd een nederige houding verwacht.⁴

De ambivalentie tussen eerbied uit traditie en wakkere journalistieke normen die uit het bovenstaande voorbeeld blijkt, is tekenend voor de ECHO-filosofie in de jaren van 1954 tot eind jaren zestig. De ECHO-redactie zocht een weg tussen katholieke opvoedingseisen en naar objectiviteit stre-

vende journalistieke benaderingen van de actualiteit. ECHO was bondiger, flitsender en moderner dan de vroegere actualiteitenrubrieken op de KRO-radio. Bij interviews gedroegen de journalisten zich langzamerhand steeds vrijpostiger en vertrouwelijker; minder afstandelijk ten opzichte van de autoriteiten die zij voor de microfoon ondervroegen. De statische en geregisseerde toespraken van katholieke opinieleiders maakten plaats voor vrijere gespreksvormen waarin ook vertegenwoordigers van andere zuilen aan het woord kwamen. Politici kregen van de journalisten niet meer de gelegenheid zich via de microfoon rechtstreeks tot de luisteraars te richten. Zij moesten leren omgaan met kritische vragen die er op gericht waren de luisteraars een beeld van het gebeurde te schetsen. Behalve politici werden nu ook alledaagse mensen door de redacteurs van ECHO geïnterviewd, waarbij de laatsten zich steeds vaker bedienden van de gewone spreektaal. Ben Brans leidde zijn reportage over de laatste dienst van de Haarlemse tram in 1954 als volgt in:

'Bij de remises in Haarlem, in het rumoer van bussen en trams, vertellen ons de conducteur Vogus en wagenvoerder Metselaar van hun ervaringen, die al teruggaan tot het begin van de lijn ... [stem van wagenvoerder Metselaar neemt het van Brans over:] ... in het jaar negentienhonderdveertien. Toen was het (...)'

Het trampersoneel beantwoordt de vragen van Brans in een onvervalst Haarlems dialect met op de achtergrond bij vlagen lawaai van voorbijrijdende bussen. Gewone mensen vertellen hier in een los gesprek over hun beroep. De reportage krijgt daardoor het karakter van een goedmoedelijke babbel.

Radio en televisie, ECHO en BRANDPUNT

De geboorte van de actualiteitenrubriek BRANDPUNT werd met gemengde reacties ontvangen. Het televisieprogramma werd in de jaren zestig in heel Nederland bekend en deze rubriek nam al gauw de rol van paradepaardje van de KRO over van ECHO. De eerste uitzending van BRANDPUNT werd gepresenteerd door Dick de Vree en geregisseerd door Aad van den Heuvel. Bij de start op zaterdagavond 22 oktober 1960 was het plan, van BRANDPUNT een soort maandblad op televisie te maken. Pas later werd het een echte actualiteitenrubriek. De eerste uitzendingen werden met negatieve recensies ontvangen. Pas nadat Richard Schoonhoven als eindredacteur aangetreden was in 1962 werd BRANDPUNT puntiger, nieuwsgieriger en journalistieker. Journalist Frits van der Poel haalde met weinig woorden maximale informatie uit een interview en de buitenlandse reportages van

Kaart, Van den Heuvel en Neuman werden vermaard. Toen de regering begin maart 1963 de uitzending van een interview van BRANDPUNT met de Franse christen-democraat Georges Bidault onder dreigementen verhinderde, spoelde een grote golf van kritiek en verontwaardiging over het Nederlandse televisiepubliek. Bidault was een opposant van de Franse regeringsleider De Gaulle, die in dezelfde maand een bezoek aan Nederland zou brengen. Om De Gaulle te vriend te houden en de Frans-Nederlandse verhoudingen niet te beschadigen, dwong de regering de KRO tot intrekken van de BRANDPUNT-uitzending van het interview (dat overigens van de BBC gekocht was). KRO-voorzitter Van Doorn lichtte dit controversiële overheidsingrijpen in BRANDPUNT toe en riep op tot discussie en onderzoek naar de wettigheid van deze vorm van censuur vooraf. De Bidault-affaire gaf de BRANDPUNT-redactie aanleiding tot het ontwikkelen van een anti-KVP-houding, omdat de Katholieke Volkspartij had ingestemd met het verbod van de uitzending. Deze houding werd in de loop van de jaren zestig sterker en bepaalde voor een deel het imago van BRANDPUNT.⁶

De maandelijkse toespraken van de populaire bisschop Bekkers in BRANDPUNT maakten hem en de actualiteitenrubriek tot een symbool van de modernisering van de katholieke kerk. Op 21 maart 1963 sprak Bekkers een verhandeling uit over geboortebeperking die nieuw en omstrede was voor alle katholieken in Nederland. Bekkers benadrukte de eigen verantwoordelijkheid van gehuwden ten aanzien van gezinsplanning en gezinsuitbreiding door middel van voorbehoedsmiddelen (de pil zou op 1 april 1963 op de Nederlandse markt komen). Deze nadruk op de eigen keuzeverantwoordelijkheid werkte voor vele katholieken bevrijdend. De meeste kerkelijke ambtsdragers veroordeelden echter Bekkers' persoonlijke standpunten, die de bisschop had doen voorkomen als de standpunten van de katholieke kerk. Van Doorn zou als voorzitter en eindverantwoordelijke voor de KRO-programma's voortaan overleg kunnen voeren met het episcopaat over de inhoud van Bekkers' toespraken, zo suggereerden verontwaardigde tegenstanders van deze vrije katholieke moraal. Van Doorn wees deze suggestie af.⁷

BRANDPUNT was vernieuwend door de aangepaste onderwerpskeuze, het behandelen van controversiële onderwerpen, de kritische commentaren en de ontwikkeling van een eigen reportagestijl, waardoor de rubriek in de jaren zestig de meest toonaangevende actualiteitenrubriek van de Nederlandse televisie genoemd mag worden. In 1966 perkte het KRO-bestuur de vrijheid van de BRANDPUNT-redactie echter in, naar aanleiding van de toenemende kritiek op het imago van BRANDPUNT: te 'schopperig, normloos, liefdeloos en gezagsondermijnend.'⁸ Opvallend is dat dezelfde verwijten de redactie van ECHO bijna tien jaar later troffen.

BRANDPUNT bepaalde in de jaren zestig het gezicht van de KRO. In 1966 bleek dit overduidelijk: in dat jaar vielen het huwelijk van Beatrix en Claus

von Amsberg, de politieke verschuivingen in staten- en gemeenteraadsverkiezingen, ernstige onlusten in Amsterdam en de Nacht van Schmelzer. Nooit stond de KRO zo in het middelpunt van de nationale discussie als in deze periode. Veel katholieken vonden in deze jaren de KRO te kritisch, te negatief ten aanzien van de kerk, het koninklijk huis en de KVP. Het leek wel alsof de redacties van ECHO en BRANDPUNT enkel aandacht besteedden aan extreme standpunten en dit verontrustte het KRO-bestuur. ECHO was op 10 mei 1965 zijn boekje te buiten gegaan met de uitzending van een nachtelijk telefoongesprek met prinses Beatrix' verloofde Claus von Amsberg, die waarschijnlijk begrepen had dat het gesprek niet uitgezonden zou worden. Van Doorn moest zijn redacteuren verbieden in uitzendingen uitslatingen over het koninklijk huis te doen. Een aantal mensen protesteerde hiertegen door de schrijvende pers in te lichten, die deze vorm van censuur wereldkundig maakte. De redactie van ECHO trok zich niets aan van Van Doorns verbod en sprak in een uitzending over het aanstaande huwelijk van een *Sondermelding* en riep daarmee opnieuw verontwaardigde reacties op.⁹ Ook in de tv-reportage van BRANDPUNT vielen zure opmerkingen, wat *De Telegraaf* aanleiding gaf de KRO en speciaal BRANDPUNT als 'antimonarchaal en anti-Oranje' te bestempelen. Van Doorn verdedigde de redacties tegenover de boze bestuursleden door hen voor te houden dat de KRO toch rekening mocht houden met een veelheid van opvattingen en ook voor jonge luisteraars aantrekkelijk moest zijn.

Van Doorn stond dicht bij de ploegen van BRANDPUNT en ECHO. De redacteuren hadden weinig op met de KVP en ze vonden Van Doorn aan hun zijde. Als KRO-voorzitter bleef Van Doorn uitdrukkelijk streven naar pluriforme voorlichting door de KRO, ook op politiek gebied. Hij eiste dat de ene politicus niet méér werd ontzien dan de andere. Van Doorn wilde goede afspraken maken met de eindredacteuren Schoonhoven van BRANDPUNT en Grijpink van ECHO. Zij moesten ervoor zorgen dat informatie en commentaar van elkaar gescheiden werden.¹⁰ Later, als prominent lid van de PPR, bleef Van Doorn verkondigen dat hij de ontzuiling verwelkomde en dat hij probeerde in de KRO-programma's alle politieke stromingen tot hun recht te laten komen. Niet meer alléén de KVP, zoals in eerdere perioden.

De doelstelling van ECHO

Na het Tweede Vaticaanse Concilie bleek hoezeer de Nederlandse katholieke samenleving en ook de KRO veranderd waren. De Nederlandse katholieken accepteerden niet langer kritiekloos elk woord van gezag uit Rome of van de bisschoppen en zij wensten ook geen katholieke omroep die dat

deed. Sterker nog: de luisteraars verwachtten van de KRO – en daarmee ook van de redacteurs van ECHO – een veranderde houding ten opzichte van oude geloofswaarheden, ten opzichte van de kerk en ten opzichte van het kerkelijk gezag. Kritiek op misstanden binnen die kerk, maar ook kritiek op misstanden binnen andere delen van de samenleving zoals het landsbestuur, was niet langer taboe. Tegelijk met de meer journalistieke, naar objectiviteit strevende werkwijze van de ECHO-redactie treedt deze sceptische 'waakhond'-houding naar voren in de ECHO-uitzendingen. Deze journalistieke houding en het loskomen van de katholieke wortels vormen de belangrijkste wijzigingen in de ECHO-filosofie ten opzichte van de voorliggende periodes in het bestaan van de actualiteitenrubriek. De oude doelstelling van de KRO uit 1925 werd in 1963, als gevolg van de ingrijpende maatschappelijke veranderingen die op het Tweede Vaticaans Concilie volgden, herzien en nieuw geformuleerd:

'De Stichting heeft ten doel radio en televisie te doen strekken tot geestelijke ontplooiing, voorlichting en ontspanning van luisteraars en kijkers. Bij het vervullen van die taak erkent en belijdt zij Gods openbaring zoals deze door de katholieke kerk wordt bewaard en doorgegeven.'¹¹

Een jaar na deze herformulering van de doelstelling schreef J.A. Stalpers een aanbeveling over het doel en de functie van de actualiteitenrubrieken van de KRO. Stalpers was hoogleraar in de sociale pedagogiek aan de Hogeschool van Tilburg en in 1964 als nieuw lid toegetreden tot de Programma Advies Raad (PAR) van de KRO, waarvan hij later voorzitter werd. De PAR was in 1962 ingesteld als een orgaan dat aan de voorzitter en de programmaleiding informatie leverde over de te volgen koers van de programma's.¹²

Stalpers waarschuwde al in 1964 voor een al te respectloze opvatting van het journalistieke wantrouwen: 'De rubrieksredacteurs zullen zich moeten afvragen of hun kritiek op het gezag berust op zorg voor de gang van zaken, dan wel op een betrekkelijk eenzijdige neiging om het gezag aan te tasten, omdat het gezag is. Deze opmerking is in Nederland niet overbodig, omdat velen hun jeugdtraumata gehad hebben met het ouderlijk en/of kerkelijk gezag.'¹³ Wel diende ECHO namens alle Nederlandse bevolkingsgroepen te spreken, dus ook namens de socialisten, protestanten en liberalen. Stalpers:

'Men mag niet zo voorzichtig worden dat men een saaie, belangenlege rubriek brengt, zonder richting of smaak. Men mag zich niet zo sterk met het publiek identificeren, dat men vervalt tot "Barbertje-moethangen"-beleid, tot voeding van het vooroordeel dat de pressiegroepen en gezagdragers principieel aan volksverlakking doen, tot inspelen op Nederlandse jaloezieën of tot voetenveger van de gezagsdragers.'¹⁴

In deze formulering kunnen we een impliciete veroordeling van de jarenlange praktijk bij ECHO's voorgangers zien, die welzeker voetenvegers van de (kerkelijke) gezagsdragers waren geweest.

Aan het eind van de jaren zestig kwam de redactie van ECHO meerdere malen in conflict met het bestuur van de KRO vanwege de vermeende respectloosheid jegens en het bekritisseren van katholieke gezagsdragers. Een voorbeeld van de meer kritische houding jegens de kerk is het verslag van de bisschoppenconferentie 1968 in de Colombiaanse stad Medellín door Jan Scholtens en Dick de Vree. Over een krakende kortegolfzender met zwend geluid berichtte Scholtens over het persbeleid van de bisschoppen:

'De voorlichting en het belang van de communicatiemiddelen ook in pastoraal opzicht is één van de onderwerpen van het werkdocument dat als uitgangspunt dient van deze conferentie. Maar de eigen bisschoppelijke persconferenties hier in Medellín zijn niet veel meer dan een schoolvoorbeeld van hoe het niet zou moeten worden gedaan. Op de laatste persconferentie bijvoorbeeld van de commissie voor het onderwijs werd door een Franse journalist gevraagd om inzage in de tussentijdse teksten. De voorzitter van de commissie, de Mexicaanse bisschop Quinterá, antwoordde daarop – en ik vertaal de eerste zin vrijwel letterlijk: "Het volk Gods heeft natuurlijk recht om te weten wat wij hier doen. Maar we moeten wachten op de uiteindelijke tekst en zoals u weet moet die bovendien eerst naar Rome". Wat er wél op de officiële – correctie – wat er wél op officieel briefpapier in grote hoeveelheden verkrijgbaar is, zijn uitgebreide levensbeschrijvingen van diverse bisschoppen die tijdens de vergaderingen het woord hebben gevoerd. Maar dat is ook voor de plaatselijke pers bepaald onvoldoende informatie.'¹⁵

Eind jaren zestig namen de redacteurs van ECHO niet langer genoegen met de mededeling dat de uiteindelijke tekst eerst naar Rome moest alvorens gepubliceerd te mogen worden. Een voorbeeld van voor katholieken stuitende onderwerpen is het interview dat Frans Schulte op 11 september 1971 had met professor Schillebeeckx, een katholieke theoloog die in de ECHO-uitzending omstreden uitspraken deed over confessionele politieke partijen:

'Zaterdag jongstleden hield de Partij van de Arbeid een studieconferentie, tijdens welke de theoloog en adviseur van kardinaal Alfrink, professor Schillebeeckx, zich nogal nadrukkelijk opstelde tégen confessionele partijpolitiek. Frans Schulten:

Professor Schillebeeckx, in hoeverre is het geloof politiek relevant?

Ik zou zeggen dat het geloof uiteraard politiek relevant is, omdat het christelijk geloof althans het heil van alle mensen wil. [...]

Kan dat christelijk geloof dan ook een politiek program opleveren?

Dat is niet het geval. Het christelijk geloof is politiek relevant, maar die relevantie kan slechts indirect, zijdelings werkzaam zijn, omdat de onmiddellijke grondslag van een politiek programma voortkomt uit de analyse van feiten, het ontleden van de structuren van de maatschappij. [...] De bijbel noch het geloof kunnen dus rechtstreeks een politiek actie-program leveren.

Betekent dit nou professor, dat het christelijk geloof geen basis kan zijn voor een politieke partij, in dit geval van een confessionele partij?

Ik geloof dat dat terecht gezegd wordt, dat het christelijk geloof geen grondslag kan zijn van een politieke partijvorming. [...] Dus dat een confessionele partij voor mij politiek gezien ergens onzinnig is.¹⁶

Het ontkennen van het bestaansrecht van de confessionele politieke partijen en daarmee ook van de KVP door een adviseur van kardinaal Alfrink was voor veel katholieke luisteraars een schok. De verhouding tussen de KRO en de KVP was al niet bijzonder goed en verslechterde alleen maar door uitzendingen als deze van ECHO. In dezelfde uitzending verklaarde Schillebeeckx zich bovendien solidair met de standpunten van de Partij van de Arbeid ten aanzien van abortus. De adviseur van de kardinaal zei dit standpunt van persoonlijke vrijheid humaan en humanistisch te vinden, een standpunt 'waarmee de christen akkoord kan gaan'.

Voor de vergadering op 14 november 1967 van de commissie Vorming en Informatie, een onderdeel van de PAR, schreef de chef van ECHO, Herman Fikkert, een korte nota over de selectiecriteria voor ECHO-onderwerpen en de bronnen die de ECHO-redactie gebruikte. Fikkert benadrukte de journalistieke eisen die de redactie zichzelf stelde. De selectie van onderwerpen

'wordt [...] primair door de nieuwswaarde bepaald. Het is echter duidelijk genoeg dat bij de selectie niettemin voorkeuren een rol spelen. [...] In belangrijke mate liggen, dunkt mij, bij de KRO (ECHO, CONTEKST) de voorkeuren in de sfeer van betrokkenheid; betrokkenheid met de veranderingen in het katholieke leefklimaat, maar ook in het algemeen met de al dan niet turbulente ontwikkelingen van deze tijd. [...] Noodzakelijkerwijs zal de behandeling van deze zaken in ECHO veelal aan de vluchtige kant zijn. In verband daarmee is het bestaan van een rubriek als CONTEKST van belang. In deze rubriek wordt voor een – naar we mogen aannemen – betrekkelijk klein maar zeer geïnteresseerd publiek op bepaalde zaken "doorgepraat".'¹⁷

Fikkert maakte in deze nota in een paar zinnen duidelijk dat de ECHO-redactie 'noodzakelijkerwijs' weinig aandacht aan de veranderingen in de

katholieke gemeenschap kan besteden. Waaruit deze 'noodzaak' voortkomt, kunnen wij slechts gissen – te weinig kostbare zendtijd om bij dergelijke meer structurele veranderingen stil te staan, te weinig affiniteit met katholieke onderwerpen bij de redacteuren of soms toch een personeelstekort? De rubriek CONTEKST bood Fikkert hier een goede uitweg voor de behandeling van onderwerpen die in ECHO geen plaats konden krijgen.

Een voorproefje van de sociaal bewuste, maatschappelijk bewogen ECHO-redactie uit de jaren zeventig gaf Fikkert hier in 1967 al, toen hij schreef over de ECHO-filosofie die eind jaren zestig als leidraad voor de redactie diende:

'[...] we kiezen [...] de kant van het evangelie, van de onderliggende partij. Of zoals de Zilveren Reiss-microfoonwinnaar 1967, Tom Pauka,¹⁸ zegt: we geven een stem aan diegenen die geen stem hebben. Bij dit alles is nodig een voortdurend streven om de objectiviteit niet te laten overspoelen door al dan niet vermeende bewogenheid. Bij de keuze van de onderwerpen realiseren we ons voorts dat we als "katholieken" spreken tot een grotendeels niet-katholiek publiek.'

De redactie beschouwde zich in 1967 nog als katholiek, maar dan wel tussen aanhalingstekens. Het publiek waarop men de rubriek ECHO richtte, was pan-Nederlands en dus niet uitsluitend meer katholiek, volgens Fikkert zelfs voor het grootste deel niet-katholiek. Over de verhouding tussen ECHO en het katholicisme na Vaticaan II schreef Fikkert verder aan de PAR: '[...] ik dacht dat we het dus zo moeten zien, dat langzamerhand de katholieke voorlichtingsmedia meer een taak krijgen bij dat deel van de maatschappij dat nou niet speciaal katholiek is. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat er helemaal geen specifieke taak meer is ten aanzien van de katholieke bevolkingsgroep.'¹⁹ Het streven 'om de objectiviteit niet te laten overspoelen' door bewogenheid mag dan voor de late jaren zestig gehaald zijn, in de jaren zeventig laten de wereldverbeteraars zich niet meer beteugelen.

De ECHO-filosofie in de jaren zeventig

Wereldverbeteraars

In de jaren zeventig zou de 'waakhond'-houding van ECHO doorslaan naar een schopperige mentaliteit waarin iedere gezagsdrager bij voorbaat door de reporters in het ongelijk en aan de kaak werd gesteld. Deze veranderde houding vindt zijn oorzaak in het aantreden van een nieuwe generatie journalisten, jonge mensen met ambities en uitgesproken ideeën over de koers van

ECHO. Zij waren een product van hun tijd, waarin voor het eerst de omvang van milieuproblemen, de ellende in de Derde Wereldlanden en een stagnerende economie voor conflicten zorgden.

In de jaren zestig waren het de televisiejournalisten van KRO's BRANDPUNT die de heersende conflicten en strijdpunten in de katholieke wereld onthulden en aanwakkerden. BRANDPUNT kreeg het imago zich tegen de KVP te keren en dat werd door het KRO-bestuur bestraft door in 1966 een deel van de redactievrijheid in te perken. Critici uit de eigen achterban vonden BRANDPUNT te schopperig. Grijpink zegt hierover: 'Ja, dat verwijt kregen wij bij ECHO ook, alleen het kwam bij BRANDPUNT veel harder aan omdat het televisie was, een nieuw medium. Iedereen keek 's avonds naar dat ene net. Die impact was enorm. Nu is de televisie van de voorafgaande avond bijna nooit meer het gesprek van de dag. Dat durf ik wel te zeggen, dat de radio wat die actualiteiten betreft en progressiviteit of openheid of moderniteit niet achterliep bij de televisie, dus ECHO niet bij BRANDPUNT.'²⁰

Deze bezieling van BRANDPUNT zou aan het eind van de jaren zestig doven: rond 1968 werd de restauratie ingezet. In de loop van de daaropvolgende jaren zeventig kreeg BRANDPUNT een imago van betrouwbaarheid en degelijkheid, wat volgens critici gepaard ging met kleurloosheid vergeleken met de flitsende reportages uit de jaren zestig.²¹ Opvallend is dat de periode van progressieve bezieling bij ECHO begon toen die bij BRANDPUNT eindigde: aan het eind van de jaren zestig. Tien jaar na de kritiek dat BRANDPUNT te schopperig was, werd ECHO door critici hetzelfde verweten: een te linkse, anti-KVP houding. Terwijl de redactie van ECHO in de jaren zestig een degelijke journalistieke visie op haar werk had en BRANDPUNT spraakmakende reportages maakte, leken de rollen in de jaren zeventig eerder omgekeerd. Grijpink zegt hierover:

'De redacties van BRANDPUNT en van ECHO waren wel twee verschillende wereldjes, maar de verstandhouding was goed. Die televisiever-slaggevers werden ineens nationale helden, bekende Nederlanders en dat gold voor de radio veel minder. Kijk, een man als Dick de Vree was natuurlijk wel goed bekend overal, ook door zijn latere Concilieverslag-geving en dat soort dingen. Bij ECHO liepen we niet achter vergeleken met de televisie.'

Behalve het verschil in bekendheid was er echter weinig ideologisch verschil tussen de redacteuren van ECHO en die van BRANDPUNT, gelooft Grijpink:

'De sfeer bij de televisie was wat dat betreft niet zoveel anders dan bij de radio. De grote rellen waren bij de televisie, onder andere met optredens van mgr. Bekkers. Het was spectaculairder, er ging een wereld open, die

mensen gingen de hele wereld over, naar Vietnam, naar de grote rassenrellen in Amerika en kwamen thuis met fantastisch materiaal en dat maakte indruk. Iets vergelijkbaars deed je bij de radio ook, maar daar was minder geld. In de jaren zestig werd de radiojournalistiek ook volwassen. Dat was echt een enorme ontwikkeling. Er werd wat beter nagedacht over waar je mee bezig was. Je werd zakelijker, er was steeds meer mogelijk.²²

Dick de Vree herinnerde zich in 1984 deze woelige periode als volgt:

'In de jaren rond 1975 werden de heersende journalistieke normen ondergeschikt geacht aan de ideële opdracht. Wij wilden almaar opkomen voor de *underdog*, voor de mensen die geen mogelijkheid hadden om zelf voor hun rechten op te komen. We voelden ons werelddhervormers en gingen er dus effe lekker tegenaan. [...] Het programma klonk daardoor weleens drammerig en eenzijdig.'²³

De ECHO-redactie voerde naar marxistisch voorbeeld een heuse volksdemocratie in: het collectief van redacteurs had de macht en per toerbeurt was een andere journalist eindredacteur. ECHO kreeg in de jaren na 1968 steeds vaker het verwijt te links te zijn. Professor Piet Steenkamp, de oprichter van het CDA, zegde in november 1974 zijn lidmaatschap van de KRO op omdat ECHO naar zijn mening te eenzijdig was. Volgens Steenkamp had de KRO-radio alleen maar belangstelling voor de PPR.

Het belangrijkste document dat inzicht verschaft in de ECHO-filosofie is het op schrift gestelde *Uitgangspunten van Echo*. De redactie heeft haar uitgangspunten puntsgewijs opgesomd in de winter van 1973-1974. Het is goed om eerst de uitgangspunten van ECHO eens op te sommen, alvorens deze nader te bekijken en hun invloed op de ECHO-filosofie te bepalen.

1 "ECHO" is een journalistieke rubriek die gemaakt wordt volgens hoge journalistieke maatstaven in overeenstemming met de positie van de radio als belangrijk landelijk communicatiemedium met een relatief hoge verspreiding.

2 "ECHO" is een aktualiteitenrubriek van de K.R.O., de omroep van de katholieken van Nederland, ongeacht hun politieke, maatschappelijke, sociale of kerkelijke opvattingen. De uitzendingen zijn gericht op alle luisteraars.

3 De K.R.O., en dus ook "ECHO", bekijkt situaties, personen en zaken tegen de achtergrond van Evangelische waarden. Dit heeft tot gevolg dat onder meer gepoogd wordt materiaal aan te dragen voor de opbouw van een gelukkiger samenleving, waarbij met name aandacht wordt besteed aan

individueen en groeperingen die het meest in de knel zitten, welke daarvan de oorzaken ook zijn.

4 "ECHO" bestrijkt in principe de gehele aktualiteit ongeacht eventuele (uitvoeriger) behandeling van het aktuele gebeuren in andere K.R.O.-programma's.

5 Alleen al om praktische redenen zal voortdurend moeten worden geselecteerd. De voornaamste maatstaven bij deze selectie worden ontleend aan het gestelde in de punten 1, 2 en 3. Mits journalistiek verantwoord (punt 1) krijgen mensen in de knel (punt 3) en het nieuws, het denken en reacties in de "katholieke wereld" (punt 2) prioriteit.

6 (punt drie) Behandeling van maatschappelijke – kritische – en kerkelijke onderwerpen kan bij een aantal luisteraars wantrouwen veroorzaken. Als wij bijdragen willen leveren tot de opinievorming in ons land, als wij streven naar een gelukkiger samenleving, moeten wij bewust de mogelijkheid tot een dialoog openhouden. Wij moeten er daarom voor zorgen juist die luisteraars niet van ons te vervreemden. Dit kan worden bereikt door een sfeer, die bepaald wordt door een evenwichtige formulering van teksten en vraagstelling.²⁴

Belangrijk is op te merken, dat als tweede punt ECHO zich richt op alle katholieken, ongeacht hun politieke voorkeur – dus ook op katholieken die bijvoorbeeld op de Partij van de Arbeid stemden en niet op de KVP. Bovendien bekommerde ECHO zich ook niet om de maatschappelijke, sociale en kerkelijke opvattingen van de katholieke luisteraars. Zowel rooms-katholieken als liberaal-katholieken rekende de redactie dus tot haar publiek. De laatste zin van punt 2 vaagt tenslotte alle vroegere doelgroepbepalingen weg: ECHO richt zich op alle luisteraars. Voor het eerst maakte het voor de redactie van ECHO niet langer uit of de luisteraar een andere (geloofs)overtuiging dan zichzelf had.

Het derde punt bevat het veelgenoemde onderdeel van de ECHO-filosofie in de jaren zeventig, ECHO als wereldverbeteraar en belangenbehartiger van de misdeelden en onderdrukten. De redactie verklaarde in haar doelstelling dit opkomen voor de underdog vanuit de oriëntatie op het evangelie, de katholieke achtergrond van de rubriek en de omroep. Niet het overwegend links-progressieve maatschappelijke bewustzijn van de redacteurs van ECHO wordt hier ter verklaring aangevoerd, maar uitgerekend de katholieke eigenaars van de omroep, de geaardheid waarvan de redactie zich juist in de afgelopen jaren steeds meer had losgemaakt. De punten vier en vijf zijn constatering die tegenwoordig nog steeds van toepassing zijn op nieuws- en actualiteitenprogramma's voor radio en televisie. Het opkomen voor de zwakkeren in de samenleving fungeert als filter voor het nieuwsaanbod. 'Mits journalistiek verantwoord' ging de meeste aandacht uit naar de onder-

drukten en het nieuws, naar het denken en de reacties in de katholieke wereld. Dit nieuwsfilter was nieuw in de geschiedenis van ECHO.

De opmerking in het zesde punt is opmerkelijk en op te vatten als een streven het progressieve elan van de wereldverbeteraars niet te laten doorslaan. Door tijdig op de rem te trappen kon de redactie meer van haar doelstelling bereiken en bijdragen aan de meningvorming van de luisteraars, of deze nu rooms waren of socialist. Het verwondert niet dat de redactie op grond van meerdere aanvaringen met ontevreden luisteraars constateerde dat 'behandeling van maatschappelijke, kritische en kerkelijke onderwerpen [...] bij een aantal luisteraars wantrouwen [kan] veroorzaken.'²⁵

Uiteindelijk heeft de redactie zich op 23 februari 1974 verenigd in de doelstelling, die zij vanaf dat moment tot de hare heeft gemaakt:

'In de huidige samenleving worden groepen en individuen de dupe van een selectieproces, dat gericht is op het in stand houden van onrechtvaardige ongelijkheden in de maatschappij. ECHO wil zich in het bijzonder richten op die groepen en individuen. Daarnaast blijft ECHO zich bezighouden met het actuele gebeuren in het algemeen. ECHO streeft daarmee naar een samenleving waarin iedereen tot zijn recht kan komen, invloed heeft op en inzicht in zijn eigen situatie om daardoor tot bewuste keuzes te komen.'²⁶

De redactie van ECHO in september 1993, met op de voorgrond Ton Gerrits, Anneke Eijpe en Gerard Swüste; op de achtergrond Toos Bierhoff en Hans Otte

Bron: KRO-archief, NAA Hilversum

De doelstelling van de redactie doorstond de kritiek van de programmaleiding en het bestuur, maar kreeg een stichtelijke slotzin:

‘Dit alles vanuit de christelijke levensvisie, zoals die voortkomt en zich blijft ontwikkelen vanuit het Evangelie, doorgegeven en bewaard door de katholieke gemeenschap.’

De maatschappijkritische redactie streefde naar een samenleving waarin iederéén tot zijn recht kon komen. Zowel de directeur die de helft van zijn werknemers ontsloeg als de vakbondsleider die hierop verontwaardigd acties aankondigde, zouden aandacht in ECHO moeten krijgen. De rijke en de arme, dienaren van de overheid en burgers, de meerdere en de mindere zouden volgens het principe van hoor en wederhoor evenveel aan bod moeten komen. Des te verbazingwekkender is het feit dat de ECHO-uitzendingen in deze jaren meer zendtijd bevatten met aandacht voor de onderdrukte, de underdog, dan voor de sterkere, de overheerser. Het is niet overdreven te beweren dat de ECHO-redactie in weerwil van haar eigen doelstelling niet iedereen de kans bood om zijn of haar standpunten in de rubriek te verwoorden. Regelmatig koos de redactie eenzijdig partij voor de belangen van één individu of groep. Dick de Vree schreef hierover vermanende woorden aan zijn redacteuren: ‘Waar een ontmaskering gewenst is, mag deze geen ontkleding worden. De man die elders fouten maakte, mag een nieuwe kans niet ontnomen worden.’²⁷

De Vree zorgde ervoor dat de journalistieke koerswijziging, waarvan de doelstelling een hoogtepunt was, de programmaleiding van de KRO niet al te zeer voor het hoofd stootte. Aanvankelijk slaagde hij hier goed in: er werd van hogerhand niet ingegrepen.²⁸ De Vree was chef van ECHO toen er door de redactie een ‘volksdemocratie’ ingevoerd werd. Hij stond als het ware temidden van de revolutionairen. In een interview in een uitzending van ECHO ter gelegenheid van het veertigjarig bestaan in 1984 zei De Vree over de redacteuren die hij in deze periode onder zijn hoede had:

‘Het was een stelletje enthousiastelingen en tegelijkertijd een stel ellendelingen. Er gebeurde veel, eigenlijk soms een beetje te veel. En zoals iedere beweging die na een tijdje doorslaat kwam die uiteindelijk vanzelf weer in evenwicht, net als met het reilen en zeilen van de katholieke beweging in Nederland na het Concilie. De uitpattingen gingen vanzelf weer voorbij.’²⁹

De Vree moest de interne conflicten op de redactie doven en hij fungeerde als belangenbehartiger van ECHO tegenover de programmaleiding, waarmee de verhouding in rap tempo slechter werd.³⁰

Problemen met de programmaleiding

Van programmaleider Ben Brans kreeg de redactie van ECHO veel kritiek op de manier waarop zij onderwerpen behandelde. Brans luisterde aandachtig en kritisch naar de meeste ECHO-afleveringen. In vertrouwelijke memo's aan eindredacteur De Vree zette Brans zijn kritiek op ECHO uiteen, eventueel ter bespreking. Over de ECHO-uitzending van dinsdag 6 maart 1973 om 12.41 uur, waarin een item over Hoogovens behandeld werd, merkte Brans op:

'Wél stakers, wél stakingsleiders, wél opnieuw de bewering dat Hoogovens de stakers heeft geïntimideerd. Wél de bewering dat er klassejustitie is bedreven maar geen enkele relativering daarvan, géén doorprikken, géén verwondering van de KRO-verslaggever omdat voor de tv gisteren de bonden juist klasse-justitie hebben ontkend en geen enkele reactie van de Hoogoven-direktie. Géén vraag aan die direktie hoe ze vinden dat het nu gaat in het bedrijf. Misschien is dat wel in de ochtend-ECHO gebeurd, maar die heb ik (en hebben zovele anderen uiteraard) niet gehoord. Als 12.41 luisteraar krijg je wel een half verhaal opgediend. En dat suggereert eenzijdigheid.'³¹

Eenzijdigheid in de berichtgeving, het slecht toepassen van hoor-en-wederhoor, het opdienen van halve verhalen: het zijn geen lichte verwijten aan het adres van een journalistieke radiator. Brans waakte in de eerste helft van de jaren zeventig als het journalistieke geweten over de onstuimige ECHO-redactie. In zijn memo aan De Vree over ECHO-Magazine van 23 februari 1973 schreef Brans: 'Weer werd tweemaal een adres opgegeven waar je je kon opgeven voor iets, nu vóór de aktie "Centen i.p.v. procenten". Snap ik niet van een rubriek die probeert zuivere journalistiek los te houden van propaganda en werving.'³² Hier lezen we een ander zwaarwegend verwijt aan ECHO: 'propaganda' is voor een zichzelf respecterende journalist een woord met dezelfde lading als 'satan' voor de katholieke.

Bestuur en programmaleiding van de omroep stelden het op prijs om blijvende gedachtewisseling tussen ECHO en programmaleiding te houden. Deze gedachtewisselingen zouden volgen: in talloze *golflengtegesprekken* probeerden redactie en programmaleiding op één lijn te komen. Rijpert: 'Die gesprekken waren altijd beschuldigend. Wij werden te links bevonden, vormden een bedreiging.' Tot de programmaleiding behoorde in de jaren zeventig oud-redacteur Herman Fikkert. Hij heeft een andere mening over de linksheid van ECHO in de jaren zeventig: 'Die jongens leefden in een tijd dat de bomen niet hoog genoeg konden zijn. Ze dachten alleen maar in zwart-wit. Wij zeiden: "Je kunt alles doen bij de KRO, als je maar rekening houdt met de gevoeligheden die kunnen leven. Denk ook eens aan die man

van tachtig die de rozenkrans nog bidt.” Maar daar hadden zij geen oog voor.³³ Wereldverbeteraars moesten dus grenzen gesteld worden. Aan het eind van de jaren zeventig was Dolf Reymers eindredacteur en chef van ECHO. Nog in 1995 pleitte hij – in de laatste uitzending van ECHO voordat de rubriek werd opgeheven en opging in Radio 1 – voor gekleurde, herkenbare journalistiek: ‘Ik geloof niet in objectieve journalistiek. Het volgen, het becommentariëren, het plaatsen en duiden van het nieuws gaat verdwijnen. Het vanuit de eigen optiek benaderen van de actualiteiten. En dat is in de laatste jaren verwaterd. Dat vind ik jammer.’³⁴

In dezelfde uitzending stelde Noud Smelt de vraag: ‘Is ECHO, een van de oudste actualiteitenrubrieken op de Nederlandse radio, van katholieke spreekbuis tot een heel progressieve rubriek in de jaren zeventig, verworden tot een rubriek die zich nauwelijks meer onderscheidt?’ Op deze vraag antwoordde Reymers:

‘De rol als spreekbuis is ter ziele. Maar het “toen volgde er een progressieve periode” – dat is nog maar de vraag. Mijn stellige overtuiging is nog steeds, dat het geen expliciet progressieve rubriek was. Toch werd het zo gezien, we werden als een stelletje wereldverbeteraars beschouwd. Het is een odium waar ik trots op ben, maar wij waren geen dwarsliggers. Wij hadden de tijd mee. Vaticaan II was geweest, de PPR ontstond, Noordwijkerhout. Het feit: als er een autoriteit wat zei, dan riepen wij: “En hoezo? Hoe bedoel-u?” En de kreet die bij ons op de redactie standaard was, was “Checken en dubbel-checken en dan nóg!”’³⁵

Over de omstandigheden waarin de vermeend linkse ECHO-filosofie tot stand kwam, zei de gewezen eindredacteur: ‘Het andere wat in die tijd opkwam – dat had er alles mee te maken dat Van Doorn voorzitter was en hij dat krachtig stimuleerde – is dat het nieuws, zoals het nu nog is, wordt gebracht door het ANP. Wat hadden wij daaraan toe te voegen? Hoe konden we het duiden, hoe konden we het plaatsen? Dat is iets wat ik denk – ja, dat is verwaterd ja.’ ECHO werd ook in de jaren zeventig onmiddellijk na het ANP-nieuwsbulletin uitgezonden. Reymers: ‘Het is één keer voorgekomen dat wij nadat de tune van ECHO gedraaid was, zeiden van: “Wij hebben hier niets aan toe te voegen. Dit was ECHO, goedemiddag!”’

Een tweede vraag van Smelt met betrekking tot de ECHO-filosofie van de jaren zeventig was: ‘Is het overdreven om in een actualiteitenrubriek als ECHO de mensen iets te willen leren?’ Reymers antwoordde hierop:

‘Nee, dat is niet overdreven. Zoals ik al eerder zei: wij hadden de tijd mee. In mijn generatie ging de wereld open, als een gletsjer die losrolt en wij stonden er middenin. Engagement, “anliegen” – en mijn hart ligt

daar ook – met de “stemlozen der maatschappij” wat in de tijd dat wij daar zaten marxistisch werd genoemd, omdat je het voor de *underdog* opnam, ja dat mis ik wel ’s in de radio op ’t ogenblik. Ook in televisie, ook in kranten. ’t Is meer geworden “U vraagt en wij draaien”. Maar wij hadden de grove pretentie om ’t zo maar ’s te zeggen – want ik geef best toe dat we daarin wel ’s over de schreef zijn gegaan – dat we een boodschap hadden, dat we iets te melden hadden en dat is weg. Journalistiek is tijdgevoelig, mode. Als niemand meer luistert, heb je ook je bestaansrecht verloren.’³⁶

We zien hoe Reymers in 1995 nog evenzeer als in de jaren van zijn chefschap van mening is dat journalistiek behoort te getuigen en een boodschap moet overbrengen. Voor een journalist als Reymers is het huidige streven naar objectiviteit, naar onbevooroordeeldheid en nuchtere verslaggeving de dood in de pot voor een rubriek die ‘iets te melden’ wil hebben. ECHO had tijdens de jaren onder Reymers een duidelijke boodschap, een doel in het licht waarvan de actualiteiten gepresenteerd werden. Dat nu is een duidelijk verschil met de ECHO-filosofie van de redactie die aan het begin van de jaren tachtig aantrad.

Een van de laatste ECHO-uitzendingen, met v.l.n.r.:

Anneke Eijpe,
Gerard Swüste,
Wilma Bergman,
stagiaire, Toos
Bierhoff, Norma
Kloosterman, Ton
Gerrits, Ans Valk
Bron: KRO-archief,
NAA Hilversum

Einde van ECHO

De geest van de jaren zeventig leek in de jaren tachtig uitgeblust. Een verslechterde werksfeer, tegenstellingen en ruzies bemoeilijkten het dagelijkse werk op de redactie. ECHO miste in deze laatste vijftien jaren een krachtige en inspirerende eindredacteur. De felste kritiek kwam uit eigen gelederen. De collega's lazen elkaar meer dan eens de les over de nodige verjongingskuren die de zieke rubriek ECHO verdiende. ECHO was te lief, niet kritisch en confronterend meer zoals in de jaren zeventig. Nieuwe inspiratie en motivatie waren dringend nodig om ECHO in leven te houden. ECHO was ingedut en verstard, moest brutaler zijn, mensen ergeren, spannender en origineler worden. De rubriek kreeg te maken met ouderdomskwalen die moeilijk te genezen bleken. Bij de interne spanningen tussen de redacteurs kwamen de hoge verwachtingen die de KRO van de rubriek had, terwijl de omroep tegelijkertijd de middelen in geld en personeel terugschroefde. Al met al deed de dementering van ECHO in de jaren tachtig zijn intrede.

De toekomst van ECHO was bij het kritische zelfonderzoek in de jaren tachtig vaak onderwerp van discussie. Om in de jaren negentig te overleven moest ECHO lossier klinken en herkenbaarder zijn. Om niet een rubriek als zoveel te worden wilde de redactie zelfbewustzijn tonen en een concept, visie of uitgangspunt ontwikkelen. Een dergelijk concept is er nooit gekomen, ondanks de talloze pogingen van meerdere redacteurs. ECHO was geen onmisbare rubriek meer zoals in de jaren tot 1980, maar slechts één van de actualiteitenrubrieken die op de Nederlandse publieke radio te beluisteren waren. NCRV's HIER EN NU, Avro's RADIO JOURNAAL, Vara's NIEUWSEDITIES, TROS-AKTUA en KRO's ECHO konden als zelfstandige rubrieken wel gemist worden om op te gaan in een centrale zenderredactie op Radio 1. De journalistieke professionalisering van deze rubrieken had als neveneffect dat zij vanaf 1980 steeds eenvormiger waren geworden. Het onderscheid tussen de voormalige verzuilde omroepen was naar de marge van de nuances verschoven. ECHO onderscheidde zich niet meer wezenlijk van de andere actualiteitenrubrieken. Daarmee verloor de rubriek uiteindelijk ook zijn bestaansrecht en kwam er in 1995 een eind aan 61 jaar KRO-actualiteiten op de radio.

Conclusie

Het volgbaar dienen van het katholieke gezag zonder dat kritiek opkwam kenmerkt de verhouding tussen ECHO en de katholieken tot ver na de Tweede Wereldoorlog. Dat veranderde niet opvallend toen de actualiteitenrubriek in 1954 de naam ECHO kreeg. Weliswaar was de orthodoxe Paul

de Waart opgevolgd als eindredacteur, maar ook onder Herman Fikkert bleef ECHO aandacht voor het bijzondere katholieke karakter van de rubriek behouden. In de jaren zestig kwam de KRO als geheel en daarmee de actualiteitenrubriek ECHO losser te staan ten opzichte van de katholieke gezagsdragers. Van Doorn was de eerste voorzitter van de KRO die geen pater was.

De KRO-actualiteitenrubriek werd vanaf 1954 professioneler en journalistieker. ECHO kreeg een uitgebreid netwerk van binnenlandse en buitenlandse correspondenten. Politieke onderwerpen en interviews met politici speelden echter geen grote rol in de items. Cultuur, sport, vakorganisaties en katholieke gebeurtenissen kregen de meeste aandacht. De redactie bouwde hard aan een uitgebreid netwerk van nieuwsbronnen. De statische, geregisseerde toespraken van katholieke opinieleiders maakten plaats voor vrijere gespreksvormen. 'Gewone' mensen werden geïnterviewd door de redacteurs van ECHO. Toch was de stijl van de radioverslaggevers nog niet zo vlot als deze in de jaren zeventig zou worden. De ambivalentie tussen eerbied uit traditie en wakkere journalistieke normen is tekenend voor de ECHO-filosofie in jaren vijftig en zestig.

Voorzitter Van Doorn gaf zijn mensen bij de KRO de vrijheid om de pluriformiteit van de werkelijkheid aan kijkers en luisteraars te tonen. Door de uitwerkingen van het Tweede Vaticaans Concilie bleek die pluriformiteit voor veel Nederlandse katholieken groter te zijn dan ooit vermoed. De journalisten van KRO's BRANDPUNT gebruikten hun vrijheid om hun rubriek tot de meest toonaangevende actualiteitenrubriek van de Nederlandse televisie te maken. BRANDPUNT kreeg echter het verwijt, te 'schopperig', 'normloos, liefdeloos en gezagsondermijnend' te zijn. Dezelfde verwijten troffen de redactie van ECHO bijna tien jaar later. Vergeleken met de ideologische bevoegenheid van de jaren zeventig was de adolescentie van ECHO met journalistieke vernieuwing en traditioneel katholicisme een rustige periode, waarin de redactie de voorwaarden schiep voor een moderne actualiteitenrubriek.

De roerigste periode uit het leven van ECHO brak aan omstreeks 1968 en kalmeerde pas aan het eind van de jaren zeventig. De redactie zocht voor de rubriek een nieuw houvast nu de oude geloofswaarheden niet langer de leidraad vormden. Vanwaar deze omslag in de ECHO-filosofie? Het lijkt erop dat het actualiteitenprogramma in een midlife-crisis was geraakt en daarbij een progressieve houding omarmde. Deze mentaliteit van de wereldverbeteraar bij ECHO vindt haar oorzaak in de jonge leeftijd van de meeste redacteurs en de voor deze jaren karakteristieke tijdgeest. Aan het eind van de jaren zestig leek de naoorlogse periode van ongekennde economische bloei in de westerse landen afgesloten. De jongere generaties zagen zich opgescheept met de kater van problemen en vraagstukken die hun ouders achtergelaten hadden. Onderwerpen als economie, milieu, armoede, sociale tegenstellin-

gen en kernenergie beheersten de nieuws- en actualiteitenrubrieken. ECHO deed aan deze uitingen van een tijdgeest mee en de redactie stelde zich progressief op. Zij geloofde in de maakbaarheid van de samenleving en daarmee in de noodzaak de wereld te verbeteren. ECHO kon daaraan bijdragen door aandacht aan de wereldbeheersende problemen te schenken en zich kritisch op te stellen ten opzichte van de gevestigde krachten van kerk en staat, en van de maatschappij in het algemeen.

De redacteurs van ECHO waren verkondigers geworden: niet meer van het ene katholieke geloof zoals tot in de jaren zestig, maar van de noodzaak de in haar ogen onrechtvaardige mistoestanden in de wereld aan te wijzen en aan te pakken. Aan de katholieke opvoeding van ECHO gaf de redactie een nieuwe inhoud: de rooms-katholieke visie op het gebeuren werd vervangen door een ECHO-filosofie die opkwam voor de belangen van de onderdrukten. Het bekritisieren van de katholieke kerk en de KVP en later van het CDA werd de redacteurs niet in dank afgenomen. De eindredacteurs De Vree en Reymers hielden de redactie de hand boven het hoofd en konden de dreigende conflicten met de programmaleiding en het bestuur van de KRO aanvankelijk telkens weer sussen.

De laatste
uitzending van
ECHO, met v.l.n.r.:
Philip Smet,
Manuele Werneke,
Hans Smit, John
Jaspers en Gerard
Swüste
Bron: KRO-Archief,
NAA Hilversum

De ideeën over de koers van ECHO vormden in de jaren zeventig vaak onderwerp voor discussies, brainstormsessies, woestijndagen en andersoortige conferenties. Voor het eerst dacht de redactie uitvoerig na over de bedoeling van de actualiteitenrubriek: of en welke boodschap ECHO diende te hebben. De uitzendingen waren gericht op alle luisteraars en dienden gemaakt te worden volgens hoge journalistieke maatstaven. In de praktijk liep de redactie in deze jaren echter voor zijn achterban (de KRO-leden) uit en moest zij ervoor waken de behoudende katholieken niet te verliezen. ECHO was de spreekbuis van de onderdrukten geworden. De redacteuren konden echter hun gang gaan dankzij de beschermende vleugels van de eindredacteuren en de berusting van de kerkelijke gezagsdragers voor wat betreft ECHO.

Want ondanks de moeizame verhoudingen met de rooms-katholieke luisteraars grepen de kerkelijke gezagsdragers niet in en gingen zij akkoord met de nieuwe omgang met het katholicisme in de ECHO-uitzendingen. De kardinalen wilden de KRO de ruimte geven, iets wat na de revolutionaire optredens van mgr. Bekkers in BRANDPUNT niet zeer verwonderlijk lijkt. Het lijkt erop, dat de katholieke kerk in Nederland zich op veel punten die voor de geloofsgemeenschap gevoelig lagen, over de streep liet trekken door de journalisten van BRANDPUNT en ECHO. Dat de redactie eind jaren zeventig naar kalmer vaarwater koerste, is dan ook niet te danken aan de vermanende woorden en memo's van Ben Brans en zijn medewerkers. Veeleer is het progressieve elan van de redactie weggeëbd, samen met de voorwaarden die daarvoor eind jaren zestig aanwezig waren. In de woorden van Dick de Vree was de ECHO-filosofie in de jaren zeventig een doorgeslagen beweging die uiteindelijk vanzelf weer in evenwicht kwam: 'De uitspattingen gingen vanzelf weer voorbij.'

Noten

- 1 S. Göbel, *Weerklank van het dagelijks gebeuren. Geschiedenis van de KRO-actualiteitenrubrieken op de radio 1934-1995*. Afstudeerscriptie Rijksuniversiteit Groningen, november 2000.
- 2 L. Lutz en T. van Tomputte, *KRO 1925-1950*, Amsterdam 1950, p. 35.
- 3 F. Wijsen, '50 Jaar Echo. Voorlopers en volgers, verslaggevers en verkondigers', in: *Studio*, 19-08-1984, p. 12.
- 4 H. Wijfjes, 'Tussen de "avond van Oud" en de "nacht van Schmelzer"', in: *Jaarboek Mediageschiedenis*, nr. 3, Amsterdam 1991, p. 243-246.
- 5 Complete aflevering van ECHO (als programmavoorbeeld), 05-10-1954, NAA, HA 7428 (1/4-inch).
- 6 Mirjam Prenger, 'Van familiemagazine naar actualiteitenrubriek. KRO's BRANDPUNT in maart 1963', in: *Jaarboek Mediageschiedenis* 2, Amsterdam 1990, p. 171.

- 7 Prenger, 'Van familiemagazine naar actualiteitenrubriek', p. 176, 177.
- 8 A.F. Manning, *Zestig jaar kro. Uit de geschiedenis van een omroep*, Baarn 1985, p. 281.
- 9 Idem, p. 280.
- 10 Idem, p. 283.
- 11 H. Joosten, *KRO zestig jaar. Brochure bij de jubileumtentoonstelling* (z. p., z. j.).
- 12 Manning, *Zestig jaar KRO*, p. 261 en 263.
- 13 'K.R.O. Actualiteitenrubrieken', Aanbevelend schrijven van Dr. J.A. Stalpers, 1 (14-12-1964), p. 5, Archief KRO / KDC 12989.
- 14 Idem, p. 6.
- 15 'Bisschoppenconferentie Bogotà', in: ECHO, 03-09-1968, NAA, HA 1576, 38'10" - 43'05".
- 16 'Interview met prof. Schillebeeckx', in: ECHO, 11-09-1971, NAA, HA 4811, 55'15" - 60'02".
- 17 Nota over selectiecriteria ECHO van Chef reportage aan Mr. Wüst, november 1967, Archief KRO/KDC 10598.
- 18 Tom Pauka was documentairemaker voor de Vara.
- 19 Nota over selectiecriteria ECHO van Chef reportage aan Mr. Wüst.
- 20 Idem.
- 21 Manning, *Zestig jaar KRO*, p. 276-281.
- 22 Gesprek van de auteur met Jacques Grijpink, 28-08-2000.
- 23 'Freelancers', in: *De Gooi- en Eemlander*, 11-08-1984.
- 24 'Uitgangspunten ECHO' van programmaleider radio aan chef reportage-afdeling, 30 januari 1974, KDC collectie 972, inv.nr. 10163.
- 25 Idem.
- 26 B. Bakker, *ECHO '34-'94*. Informatieboekje met tekst, foto's en namen bij de jubileum cd ter ere van het 60-jarig bestaan, KRO, 1994.
- 27 D. de Vree, 'Praktijk rondom en inhoud van middag-ECHO en magazine', (november 1974), Archief KRO/KDC 10163.
- 28 Idem.
- 29 '50 jaar Echo'. Gesprek van Frans van Sark met Dick de Vree, in: ECHO, 17-08-1984, NAA, HA 6530.
- 30 Wijsen, '50 Jaar Echo', p. 13.
- 31 Memo (vertrouwelijk) van Ben Brans aan Dick de Vree, onderwerp ECHO di. 6-3-73, 12.41 uur, Archief KRO/KDC, 10164.
- 32 Memo (vertrouwelijk) van Ben Brans aan Dick de Vree, onderwerp ECHO-Magazine 23-2-73, 17.30 uur, Archief KRO/KDC, 10164.
- 33 Bakker, *ECHO '34-'94*.
- 34 Vraaggesprek met de eindredacteuren Reymers en Swüste bij het verdwijnen van ECHO, in: ECHO 31-08-1995, NAA, HAD 4480 Start ID 2 (DAT).
- 35 Idem.
- 36 Idem.